

İmam Şâfiî ve Cessâs'ın Nesh Anlayışlarının Karşılaştırılması¹

Comparison of Nesh Methodologies of Imam Shafii and Cessas

Alpaslan ALKIŞ

ORCID: 0000-0003-3401-7073

Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi/Türkiye,
alpaslanalkis@gmail.com

Ayşe DARENDELİ

ORCID ID: 0000-0001-7955-6850

Doktora öğrencisi ve Kur'ân Kursu Uzman Öğreticisi, Kırıkhan İlçe Müftülüğü, Hatay/Türkiye,
aysekonuklar@hotmail.com

Makale Bilgisi/Article Info:

Geliş/Received: 25.05.2021 Düzeltme/Revised: 02.06.2021 Kabul/Accepted: 02.06.2021

Araştırma Makalesi / Research Article

Atıf / Cite as: Alkiş, A, Darendeli, A. (2021). İmam Şâfiî ve Cessâs'ın Nesh Anlayışlarının Karşılaştırılması. Antakiyat, 4(1), 21-46

Öz

Nesh meselesi, sahâbe ve tâbiîn dönemlerinden başlayarak ilimlerin tedvin dönemi ve sonrasında üzerinde geniş tartışmaların cereyan ettiği bir konu olmuştur. Bu çalışma, Hanefî ve Şâfiî ekolünün günümüze ulaşan ilk usul eserlerinden olan İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) *er-Risâle* ile Ebû Bekr el-Cessâs'ın (ö. 370/980) *el-Fusûl fi'l-Usûl* eserleri bağlamında her iki fakihin nesh konusundaki görüşlerinin mukayesesini amaçlamaktadır. Nesh konusunda "ref" ve "beyân" şeklinde ortaya çıkan iki temel görüş, bu iki fakihin nesh teorileri üzerinden karşılaştırılmaktadır. Şâfiî ve Cessâs'ın neshin imkân ve vukûu, neshin dayanağı, icmâ' ile Kur'ân ve Sünnet'in neshi, Hz. Peygamber'in vefatından sonra neshin olamayacağı, nesh kapsamında olan/olmayan hususlar, Kur'ân'ın Kur'ân'ı ve Sünnet'in Sünnet'i neshi gibi konularda ittifak ettikleri görülmektedir. Ancak neshin ıstılah anlamı ile Kur'ân'ın Sünnet'i, Sünnet'in de Kur'ân'ı neshi gibi konularda ise ortaya koydukları metodoloji gereği nesh anlayışlarında ihtilaf bulunmaktadır. Bu ihtilaf, her birinin kullandıkları delillerin ve nesihle ilgili belirledikleri kâidelerin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bazen de bir görüşü hem kabul eden hem de reddeden tarafın aynı gerekçeyi ileri sürdüğü fakat farklı sonuçlara vardığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Şâfiî, Cessâs, Nesh, Metodoloji, Fıkıh.

¹ Bu araştırma sürecinde TR Dizin 2020 kuralları kapsamında "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesinde" yer alan tüm kurallara uyulmuş ve yönergenin ikinci bölümünde yer alan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemlerden" hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca bu araştırma "Etik Kurul İzni" gerektirmeyen bir çalışmadır.

GİRİŞ

Nesh meselesi, fıkıh, hadis, kelâm ve tefsir gibi ilmi disiplinler tarafından ele alınan önemli konulardan biridir. Nesh kelimesi, sahâbe ve tâbiîn dönemlerinde istisna, tahsis, takyid, mücmel ve müphem beyanı gibi hususlarda nasslar arasında görülen zahiri farklılıklar şeklinde geniş anlamda kullanılmıştır.² İlimlerin tedvini ile birlikte ilmi disiplinler içerisinde nesh anlayışının kavramsal çerçevesi oluşmuştur. İslâm hukukunda da kendi dönemlerinde fıkıh ekollerinin temsilcileri olan Ebû Hanîfe ve İmam Şâfiî gibi müçtehid imamların nesh konusundaki yaklaşımları ve açıklamaları nesh kelimesinin ıstilahî mana kazanmasına katkı sağlamıştır. Ebû Hanîfe neshin sahasını tayin etmeye ilişkin görüşler ortaya koyarken İmam Şâfiî de neshi tahsis ve takyid gibi hususlardan ayrı müstakil bir konu olarak ele almıştır.³

İslâm hukukunda ıstilahî anlam kazanmasıyla birlikte nesh, ictihad edebilmek için müçtehidlerin bilmesi gereken sıfatları arasında sayılarak⁴ önemi ortaya konmuş ve klasik dönem usul eserlerinde çok yönlü olarak incelenmiştir. Bu bağlamda Şâfiî'nin "*er-Risâle*" eseri ile Ebû Bekir el-Cessâs'ın "*el-Fusûl fi'l-Usûl*" eseri, Hanefî ve Şâfiî metodu gibi iki farklı usul metodunu yansıtan, neshi müstakil bir konu olarak inceleyen ve elimize ulaşan ilk usul eserleri olması nedeniyle nesh meselesinde önemli bir yere sahiptirler. Bu nedenle her iki fakihin nesh ile ilgili görüşleri, teorik olarak nesh konusunda benzeştikleri ve ayrıldıkları hususları söz konusu kitaplar muvacehesinde karşılaştırılması yapılmaktadır. Çalışmada her iki fâkihin görüşleri kendi eserlerinden aktarılmaya çalışılmış ancak gerekli görülen yerlerde fakihlerin görüşlerine izah getirilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur. Konu, metodolojik boyutuyla ele alındığından örneklere çok fazla yer verilmemiş ve furû' konularına girilmemiştir. Nitekim furû'a yansıyan yönü ayrı bir çalışma konusu olacak kadar geniş mahiyettedir.

Fakihlerin nesh teorileri karşılaştırılırken kendi eserleri dışındaki kaynaklardan da istifade edilmeye gayret edilmiştir. Bu bağlamda Muhammed Ebû Zehra'nın *İmam Şâfiî* isimli eseri, Mustafa Zeyd'in *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* eseri, Davut İltaş'ın *Kur'ân Araştırmalarında Önemli Bir Kırılma: Nesih Meselesi* adlı kitap bölümü, Merve Özdemir'in *Cessâs'ın Nesih Anlayışı* isimli yüksek lisans tezi, Ali Bakkal'ın "*İmam*

² Ebû İshâk eş-Şâtîbî, *el-Muvâfâkât fi usûlü's-şerîa* (Mısır: Matbaatü'r-rahmâniyye, 1968), 3/108.

³ Ebû Hanîfe, *el-Alim ve'l-Mütealim*, çev. M. Öz (İstanbul: İFAV Yay., 2015), 10; Mustafâ Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Mısır: Dârü'l-vefâ, 1987), 91; Nail Okuyucu, "Şâfiî'nin Kaynak İçi Nesih Teorisi ve Şâfiî Fıkıh Geleneğinde Yorumlanış Biçimleri", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 43 (2020), 2-4; Fatih Tok, "Ebû Hanîfe'nin Nesih Anlayışı", *Usul İslâm Araştırmaları* 24 (Temmuz-Aralık 2015), 9-14; Menderes Gürkan, "İmam Şâfiî Öncesi Nesih Kavramı ve İmam Şâfiî'nin Deliller Arası Nesih Anlayışı" *Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu*, (7-9 Mayıs 2010), 839-842.

⁴ Muhammed b. İdrîs Şâfiî, *er-Risâle*, çev. A. Şener- İ. Çalışkan (İstanbul: TDV Yay., 1985), 23; Ebû Bekir Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *el-Fusûl fi'l-Usûl* (Küveyt: Vizâratu'l-Evkâfu'l-Küveytiyye, 1994), 4/273.

Şâfiî’de Nesh Anlayışı” makalesi, Sahip Beroje’nin *“İmam Şâfiî’nin Nesh Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirileri”* makalesi, Nail Okuyucu’nun, *“Şâfiî’nin kaynak içi Nesih Teorisi ve Şâfiî Fıkıh Geleneğinde Yorumlanış Biçimleri”* makalesi, Nasi Aslan’ın *“Eş’arî Usulcülerin Nesih Konusunda İmam Şâfiî’ye Yönelttiği Eleştiriler”* makalesi ile Menderes Gürkan’ın *“İmam Şâfiî Öncesi Nesih Kavramı ve İmam Şâfiî’nin Deliller Arası Nesih Anlayışı”* bildirisi zikredilmeye değerdir. Görüldüğü gibi Şâfiî ve Cessâs’ın nesh anlayışları hakkında ayrı çalışmalar bulunmakla birlikte her ikisinin görüşlerinin beraberce konu edinilerek iki farklı metodun karşılaştırmasının yapılmasının da ayrıca gerekli olduğu kanaati ile bu çalışma yapılmıştır.

1. Neshin Tanımı

Nesh sözlükte “yok etmek izale etmek, yazmak ve bir şeyi bir yerden başka bir yere aktarmak” manalarında kullanılmaktadır.⁵ Kur’ân’da ise, nesh (ن-س-خ) kelime kökünden gelen dört âyet bulunmaktadır:⁶

1. “Biz, bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) (نسخ) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.”⁷

2. “Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder (فيسخ). Sonra Allah, kendi âyetlerini (lafız ve mana bakımından) sağlam olarak yerleştirir.”⁸

Bu iki âyette nesh “yok etmek, iptal, ref’ ve izale” manalarında kullanılmaktadır.

3. “Musa’nın öfkesi dinince levhaları aldı. Onlardaki yazıda (نسختها) Rablerinden korkanlar için hidâyet ve rahmet (haberi) vardı.”⁹

4. “Bu, yüzünüze karşı gerçeği söyleyen kitabımızdır. Çünkü biz, yaptıklarınızı kaydediyorduk (يستنسخ).”¹⁰

Bu son iki âyette de nesh kelimesi “nakil, tebdil ve yazmak” manalarında kullanılmıştır. Buna göre Kur’ân’da nesh kavramı, yok etmek, yazmak ve bir şeyi bir yerden başka yere aktarmak manalarında kullanılmıştır. Müttekellimîn usulcüler

⁵ Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab* (Beyrut: Dâr Sâdır, 1993), 3/61; Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh* (Beyrut: Dârü’l-İlmi l’l-melâyin, 1979), 5159; Ebû’l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredat fî Garibi’l-Kur’ân* (Şam: Dârü’l-kalem, 1991), 801.

⁶ Muhammed Fuad Abdulbaki, *el-Muğcemü’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm* (İstanbul: Mektebetü’l-İslâmiyye, 1982), 698.

⁷ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.), 2008, Bakara 2/ 106.

⁸ Hac 22/52.

⁹ A’râf 7/154.

¹⁰ Câsiye 45/29.

çoğunlukla nesh kelimesinin “yok etme (ref ve izale)” anlamını esas alırken Hanefî usulcüler ise genelde “tebdil, nakil” anlamını kullanmışlardır.¹¹

Usulcülere göre neshin dildeki hakikat ve mecaz anlamının “ref’ ve izâle” mi yoksa “nakil” mi olduğu ya da bu iki anlam arasında müşterek mi olduğu hususunda ihtilaf bulunmakta¹² ve bu ihtilafın sonucu olarak tercih edilen görüşün ıstılahî anlamına da yansması olmaktadır. Mesela Cessâs nesh kelimesinin lügat anlamının haricinde ıstılah manasının “beyan” olduğunu ifade etmektedir.¹³

Usulcüler arasında neshle ilgili asıl ihtilafın lügat anlamından çok ıstılah manası üzerinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Şâfiî neshi doğrudan tanımlamamış olsa da onun “*Neseha'nın mahiyeti farziyetin terkedilmesidir. Halbuki neshedilmeden önce o hak idi. Allah neshettiğinde onun da terk edilmesi lazımdır*” ifadesinden mensuhu tanımladığı; “*farziyyeti zail olan, sona eren*” ifadesinden de¹⁴ neshi tanımladığı anlaşılmaktadır.¹⁵ Cessâs ise neshi وَالنَّسْخُ فِي الشَّرِيعَةِ هُوَ بَيَانُ مُدَّةِ الْحُكْمِ الَّذِي كَانَ فِي تَوْهُمِنَا وَتَقْدِيرِنَا جَوَازُ بَقَائِهِ “*Şer’î manada nesh, bizim tasavvur ve değerlendirmemize göre bâkî olması câiz olan hükmün müddetinin beyan edilmesidir*”¹⁶ şeklindeki tanımlamıştır.

Başta Şâfiî olmak üzere Gazâlî (ö. 505/1111) ve Fahreddin Râzi (ö. 606/1210) gibi Eş’arî usulcülerin ıstılah olarak tercih ettiği mana, “*sübutundan sonra hükmün kaldırılması*” anlamındaki “*ref*”tir.¹⁷ Sahâbe döneminden tâbiîn dönemine kadar takyid, tahsis hatta istisna, nesh kapsamında değerlendirilirken¹⁸ Eş’arî usulcülerin neshle ilgili “*önceki hitapla sabit olan bir hükmün daha sonra gelen bir hitapla kaldırılması*”¹⁹ şeklindeki klasik tariflerinin İmam Şâfiî’den sonra yaygınlaşan bir

¹¹ Pezdevî, Ebû'l-Usr, *Usûlü'l-Pezdevî (Keşfü'l-esrâr şerhi ile)* Beyrut 1997, 3/232; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *el-Mustasfâ* (b.y.: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1993), 86; Râzî, Fahrüddîn, *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fıkıh* (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1992), 3/279; Davut İltaş, “Kur'an Araştırmalarında Önemli Bir Kırılma: Nesh Meselesi”, *Modernleşme Protestanlaşma ve Selefileşme: Modern İslâm Düşüncesinde Nassın Araçsallaştırılması*, ed. Murteza Bedir vd. (İstanbul: İsar Yayınları, 2019), 382.

¹² Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah, *Takvîmu'l-edille fî'l-usûl* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 2001), 228; Pezdevî, *Usûl*, 3/232-234; Râzî, *el-Mahsûl*, 3/279; Seyfüddîn Amidî, *el-İhkâm fî usûli'l-Ahkâm* (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1985), 2/96; Şükrü Selim Has, “Klasik Fıkıh Usûlünde Neshin Mahiyeti”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/21 (2006), 545-547.

¹³ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/197-198; Has, “Neshin Mahiyeti”, 547.

¹⁴ Şâfiî, *er-Risâle*, 78, 142-143.

¹⁵ Gürkan, “İmam Şâfiî'nin Deliller Arası Nesh Anlayışı” 844.

¹⁶ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/199.

¹⁷ Şâfiî, *er-Risâle*, 66-68; Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 86; Râzî, *el-Mahsûl*, 3/282; İltaş, “Nesh Meselesi”, 382.

¹⁸ Şâtıbî, *el-Muvâfakât*, 3/108.

¹⁹ Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 86; Râzî, *el-Mahsûl*, 3/285.

tanım olduğunu belirtilmektedir.²⁰ Mustafa Zeyd de ilk defa nesh ile takyid, tahsis, istisna kavramlarını birbirinden ayırarak her birinin sınırlarını çizen, bunların manalarını tayin eden ve bunlar arasındaki ayrımı yapan ilk âlimin İmam Şâfiî olduğunu ifade etmektedir.²¹ Bu manada Şâfiî'nin neshe ıstilahî bir anlam kazandırdığını söylemek mümkündür.²² Nitekim Şâfiî kitabında lafızların manaya delaleti kapsamında bilhassa âmm ve hâss lafızları tahlil etmekte, mücmeli açıklamakta ancak “nâsîh ve mensuh” konusunu ayrı başlıklarda ele almakta ve bu konuları birbirinden ayırmaktadır.²³ Meselâ Şâfiî, Kur’ân’ı beyân eden Sünnet’in Kur’ân’ı neshedemeyeceğini²⁴, Kur’ân’ın umumunu tahsis veya mücmelini tafsil edebileceğini²⁵ söyleyerek nesh ve tahsisin farklı şekilde cereyan ettiğini ortaya koymaktadır.

Cessâs’ın “*hükümün müddetinin beyânı*”²⁶ şeklindeki nesih tanımı ise kendisinden sonraki Debûsi (ö. 430/1039), Pezdevî (ö. 482/1089) ve Serahsî (ö. 483/1090) gibi Hanefî usul âlimlerinin görüşlerini ve tanımlarını etkilemiştir. Bu manada Cessâs’ın da Hanefî usulünde neshin “*ref*” olmayıp “*beyân*” olduğu görüşün temelini ortaya koyduğu görülmektedir.²⁷

Neshin ıstilahî tanımı olarak “*hükümün müddetinin sona erişinin açıklanması*”²⁸ ve “*bir âyetin hükümünün daha sonra gelen başka bir âyetin hükmüyle kaldırılması*”²⁹ şeklinde iki tanım öne çıkmaktadır. Bu tanımlardan ilki Hanefî usulcülerin tanımı olup neshin “*beyân*” anlamını esas almışlardır. İkinci tanım ise Eş’ârî usulcülere ait olup bunlar da neshin “*ref*” anlamını esas almışlardır.³⁰ Görüldüğü gibi neshin tanımı hususunda Şâfiî ve Cessâs kendilerinden sonra gelen usulcülerin nesh tariflerinde etkili olmuştur.

²⁰ Talip Özdeş, “Vahiy-Olgü İlişkisi Açısından Neshe Getirilen Yorumlara Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 14/1 (2001), 39.

²¹ Şâfiî, *er-Risâle*, 67-68, 72; Mustafâ Zeyd, *en-Nesh fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (Mısır: Dârü'l-vefâ, 1987), 97; Ferhat Koca, “Nesih”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamsiklopedisi.org.tr/nesh--seriat#3-fikih> (Erişim 07 Şubat 2021); Ali Bakkal, “İmam Şâfiî’de Nesh Anlayışı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/4 (1997), 118; Merve Özdemir, *Cessâs’ın Nesih Anlayışı* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010), 48.

²² Muhammed Ebû Zehra, *Usûlü'l-fıkh* (b.y.: Dârü'l-fikri'l-Arabî, 1985), 185; Muhammed Ebû Zehra, *İmam Şâfiî*, çev. O. Keskiöğlü (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 293; Bakkal, “İmam Şâfiî’de Nesh Anlayışı”, 118.

²³ Şâfiî, *er-Risâle*, 33-48, 65-74, 105-124, 143-154.

²⁴ Şâfiî, *er-Risâle*, 65.

²⁵ Şâfiî, *er-Risâle*, 43-47.

²⁶ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/199.

²⁷ Özdemir, *Cessâs’ın Nesih Anlayışı*, 142.

²⁸ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/199.

²⁹ Gazâlî, *el-Mustasfâ*, 86; Râzi, *el-Mahsûl*, 3/285.

³⁰ Râzi, *el-Mahsûl*, 3/287; Has, “Neshin Mahiyeti”, 547; İltaş, “Nesih Meselesi”, 382.

2. Neshin İmkân ve Vukûu

Şâfiî'ye göre Allah Kur'ân'ı indirmiş, onda teşri' kıldığı bazı hükümleri sabit ve değişmez bırakmış bir kısmını da kullarına rahmet ve kolaylık olarak neshetmiştir.³¹ Şâfiî'ye göre Kur'ân'da ve Sünnet'te nesh vuku bulmuş olup eserinde neshin vâki oluşunu örnekler vererek izah etmektedir.³² Cessâs ise neshi reddedenlerin Kur'ân'a ve mütevâtir haberlere muhalefet ettiklerini vurgulayarak bu kimselerin selefin ve halefin neshin varlığına dair ittifakına aykırı davranmış olduklarını belirtmektedir.³³ Bu açıdan Şâfiî ve Cessâs arasında neshin imkân ve vukuu konusunda ittifak ettikleri ve bu konuda aralarında bir ihtilaf bulunmadığını söylemek mümkündür.

3. Neshin Temellendirilmesi

Şâfiî'ye göre neshin temelinde “kolaylık sağlama” ve Allah'ın insanlara olan rahmeti vardır. Nitekim eserinde şunları ifade etmektedir: “Allah her şeyi açıklayıcı olarak inzal buyurduğu hidayet rehberi kitabında, teşri' kıldığı bazı hükümleri sabit ve değişmez bırakmış, bazılarını da kullarına rahmet, kolaylık ve genişlik olarak neshetmiştir böylece insanlara büyük bir nimet vermiştir.”³⁴

Cessâs ise neshi “maslahat” ilkesi ile temellendirmektedir. Allah'ın kullarına bir şeyi önce vacip kılıp sonra onu yasaklaması insanların maslahatı sebebiyledir. Meselâ, Allah namaz ve orucu vakitlerinde emretmiş ancak bayram günlerinde oruç tutmayı, güneş doğarken ve batarken namaz kılmayı yasaklamıştır. Allah zenginlik, fakirlik, sağlık, hastalık, soğuk, sıcak gibi hallerin hangisinde kulların maslahatının olduğunu bilmektedir. Bu nedenle Allah maslahat gereği bazen bir şeyi emrederken bazen de yasaklamaktadır.³⁵

4. Neshin Mahiyetine Dair Hususlar

4.1. Hz. Peygamber'in Vefatından Sonra Neshin Olmayacağı

Şâfiî, Hz. Peygamber'den sonra neshin olamayacağını açık bir ifade ile söylememiş olsa da yalnızca âyetin âyeti, sünnetin de sünneti neshedeceğini belirtmesinden³⁶ hareketle Hz. Peygamber'den sonra neshin gerçekleşmeyeceğini kabul ettiğini anlamaktayız. Cessâs da mensuh olanın kaldırılıp nâsîh olanın onun yerine yürürlüğe konulmasında ve doğrudan veya dolaylı olarak Şârî'nin hitabına bağlı olduğu için Kur'ân hükümlerinin ne lafzının ne hükmünün Hz. Peygamber'in

³¹ Şâfiî, *er-Risâle*, 65.

³² Şâfiî, *er-Risâle*, 143-154.

³³ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/217.

³⁴ Şâfiî, *er-Risâle*, 65.

³⁵ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/204.

³⁶ Şâfiî, *er-Risâle*, 65-67.

vefatından sonra neshedilemeyeceği konusunda ümmet arasında ittifak olduğunu³⁷ ifade etmektedir.³⁸

4.2. Nesh Kapsamında Olan ve Olmayan Hususlar

Şâfiî, vukuu bakımından neshi incelemiş, şeriatta neshedildiğini gördüğü meseleleri araştırarak onlardan istikrâ yoluyla neshin hüküm ve kaidelerini çıkarmıştır. Ona göre aklın iyi ve kötü olarak bildiği şeylerde neshin olup olmayacağı, neshedilen hükmün yerine yeni bir hükmün konmasının vâcib olup olmadığı gibi konular, amelî bir netice barındırmayan münakaşalardır.³⁹ Bu sebeple Şâfiî'nin görüşünün, nesh amelî hükümlerde vâkidir, şeklinde olduğunu söylemek mümkündür.

Cessâs ise neshin kapsamını ortaya koyarken mükelleflerin fiillerinin aklen üç yönü olduğuna dikkat çekerek teorisini açıklamıştır. Cessâs'a göre Allah'a ve peygamberlerini kabul, aklen kötü olan şeylerden uzak durmak "*aklen vâcib olan şeyler*" ile nimete nankörlük etmek, yalan söylemek, adam öldürmek, Allah ve peygamberleri kabul etmemek gibi "*aklen yasak (mümteni) olan şeyler*" de nesh câiz değildir. Çünkü vahiy gibi akıl da Allah katında bir hüccet olup bunların birbiriyle çelişmesi câiz olmadığından aklın hükmettiği şeyin aksine bir vahiy gelmesi veya bunlarda değişikliğe gidilmesi imkânsızdır.⁴⁰ Ancak namaz, oruç, hac, kurban gibi vahiy olmadan aklın farz, vacip, haram veya mubah olup olmamasını bilemeyeceği şer'î hükümlerde⁴¹ nesh câizdir. Çünkü bu kısım akılla bilinemeyip ancak vahiyle bilinebilir.⁴²

5. Nâsih ve Mensuhun Türü Açısından Nesh Çeşitleri

Usulcüler arasında hangi delillerin birbirinin nâsih-mensuhu olabileceği mevzuu ihtilafli meselelerden birisidir. Şâfiî ve Cessâs arasında Kur'ân'la Kur'ân'ın, Sünnet'le de Sünnet'in neshedilebileceği⁴³ konusunda bir ihtilaf bulunmazken aralarındaki asıl ihtilâf Sünnet'in Kur'ân'la ve Kur'ân'ın da Sünnet'le neshinin caiz olup olmadığı hususunda ortaya çıkmaktadır. Şâfiî ve Cessâs'ın şer'î deliller arasındaki nesh teorilerini şöyle özetlemek mümkündür.

³⁷ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/ 253.

³⁸ Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ali b. Tayyib el-Basrî, *el-Mu'temed fi usûli'l-fıkh*, Nşr. Halil el-Meys (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, 1983), 1/400; Serahsî, *Usûl*, 2/67.

³⁹ Ebû Zehra, *İmam Şâfiî*, 294; Bakkal, "İmam Şâfiî'de Nesh Anlayışı", 130.

⁴⁰ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/203-205; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 22.

⁴¹ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/204. Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 22.

⁴² Cessâs, *el-Fusûl*, 2/204-205; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 22-24.

⁴³ Daha sonra açıklanacağı üzere buradaki Sünnet'in Sünnet'i neshi mutlak anlamda olmayıp kuvveti eşit olan Sünnet'in veya kuvvetli Sünnet'in zayıf olanını neşhetmesi olduğu kastedilmektedir.

Şâfiî'ye göre şer'î bir delil ancak kendi misli bir delille neshedilebilir.⁴⁴ Allah'ın kitabını ancak O'nun kitabı nesheder. Farzlarından dilediğini kaldıran da sabitleştiren de O'dur.⁴⁵ Bu yetki - Hz. Peygamber dahil- O'nun kullarından hiçbirisi için söz konusu olmaz.⁴⁶ Hz. Peygamber'in Sünnet'ini de ancak onun Sünnet'i neshedebilir.⁴⁷ Kur'ân Sünnet'i doğrudan neshetmez. Sünnet'le belirlenen bir hükümden sonra Allah yeni bir hüküm koyacak olursa Hz. Peygamber, Allah'ın bildirdiği yeni hükme uygun bir uygulamada bulunarak önceki uygulamasını neshedebilir. Böylece Sünnet, Sünnet'i neshetmiş olur.⁴⁸ Şâfiî'ye göre Sünnet'in Kitab'ı neshi de aklen ve şer'an⁴⁹ vâki değildir. Çünkü Sünnet Kitab'ın misli olmadığından onu neshedemez. Sünnet Kitab'a tâbi olup onu beyan etmektedir.⁵⁰

Cessâs'a göre aynı tür ve kuvvetteki delillerden biri diğerini neshedebileceği gibi kuvvetli olan delil kendinden zayıf olan delili de neshedebilir. Buna göre Kur'ân'la Kur'ân, Sünnet'le de Sünnet neshedilebilir. Sünnet de Kur'ân'la neshedilebilir. Ancak Kur'ân, Kur'ân dışında yalnızca mütevâtir ve meşhur sünnetle⁵¹ neshedilebilir. Kur'ân ve mütevâtir sünnet de âhâd haberle neshedilemez. Âhâd haber yine haber-i vâhidle ve kendinden kuvvetli başka bir delille neshedilebilir.⁵²

Şâfiî'nin nesh teorisinde bir şer'î delilin kendisi gibi yani benzeri/misli bir delil olduğu sürece neshetmesi mümkündür. Birbirinin misli olan deliller kuvvetçe de aynı olacağından nâsih-mensuh ilişkisi bakımından herhangi bir sorun da teşkil etmeyecektir. Ancak kuvvetçe eşit mertebede dahi olsa birbirinin misli olmayan deliller arasında doğrudan nesh gerçekleşmemektedir. Şâfiî, hükümlerin kaynağı bakımından sıhhati sabit olan Sünnet'i birinci mertebede görmekte ve Kur'ân'la aynı

⁴⁴ Şâfiî, *er-Risâle*, 66-67.

⁴⁵ Ra'd 13/39.

⁴⁶ Şâfiî, *er-Risâle*, 65-66.

⁴⁷ Şâfiî, *er-Risâle*, 66.

⁴⁸ Şâfiî, *er-Risâle*, 66-67.

⁴⁹ Zerkeşî kitabında, Şâfiî'nin Kur'ân'ın Sünnet'le neshinin aklen mi şer'an mı vâki olamayacağını kastettiği hakkında Şâfiî mezhebindekilerin ihtilafa düştüklerini, bu ihtilafı ve mezhepteki âlimlerin görüşlerini aktarmaktadır. Bkz. Bedruddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Bahru'l-Muhît* (b.y. : Dârü'l-kütübî, 1994), 5/263.

⁵⁰ Şâfiî, *er-Risâle*, 65.

⁵¹ Meşhur haberin bir bakıma mütevâtir haber gibi amel edilmesi gerekli bir hüccet olduğu hususunda Hanefî usulcülerinde görüş birliği bulunmaktadır. Cessâs'a göre haber, mütevâtir ve âhâd şeklinde ikiye ayrılmakta ve meşhur haber, Hanefîler dışındaki çoğunluğun benimsediğinin aksine âhâd haberin değil mütevâtir haberin kapsamına girmekte ve onun iki türünden biri olarak yer almaktadır. Meşhur haberin bir kısmını mütevâtir haberin bir türü sayan Cessâs'a göre meşhur haber de mütevâtir haber gibi ilim (ilme'l-yakîn) ifade etmektedir. Cessâs, *el-Fusûl*, 3/48-49,67-69. Ayrıca bkz. H. Yunus Apaydın, "Meşhur", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamsiklopedisi.org.tr/meshur> (Erişim 04 Nisan 2021).

⁵² Cessâs, *el-Fusûl*, 2/323; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 105.

derecede kabul etmekle⁵³ birlikte nesh söz konusu olduğunda bu iki delilin birbirini doğrudan nesh edemeyeceğini belirtmektedir.

Cessâs için neshin Kur'ân'la Kur'ân, Sünnet'le Sünnet gibi aynı tür deliller arasında olması yani birbirinin misli olması veya olmaması esas oluşturan bir kıstas değildir. Ona göre kuvvetçe üstün veya eşit olan deliller arasında neshin gerçekleşmesine mâni bir durum yoktur.⁵⁴ Bu sebeple birbirinin misli olmadığı halde kuvvetçe eşit olan mütevâtir Sünnet'le Kur'ân neshedebilirken kuvvet bakımından denk olmadıklarından haber-i vâhidle mütevâtir Sünnet'in neshi câiz değildir.

5.1. Kur'ân'la Kur'ân'ın Sünnet'le Sünnet'in Neshi

Şâfiî, Kur'ân'ın bir hükmünün ancak Kur'ân'la neshedilebileceğini belirtmektedir.⁵⁵ Aynı şekilde Hz. Peygamber'in Sünnet'ini de yalnızca Sünnet'in neshedebileceğini ifade etmektedir. Çünkü onun nesh anlayışına göre *bir delil ancak kendi misliyle nesh olabilir*. Daha sonra izah edilecek olan Sünnet'in Kur'ân'ı doğrudan neshedemeyeceği şeklindeki görüşünü ise genel olarak Sünnet'in Kur'ân'ın misli olmamasına dayandırmaktadır.⁵⁶ Misli deliller olduğu için Kur'ân'la Kur'ân'ın, Sünnet'le de Sünnet'in nesh olabileceği açıkça ifade edilmektedir. Nitekim Şâfiî âlimlerinden Zerkeşî de *el-Bahru'l-Muhît* adlı ansiklopedik eserinde⁵⁷ Kur'ân'la Kur'ân'ın mütevâtir Sünnet'le mütevâtir Sünnet'in, âhâd haberin âhâd haberle, âhâd haberin mütevâtirle neshi konusunda bir ihtilâf olmadığını belirtmektedir.⁵⁸

Cessâs da Kur'ân'la Kur'ân'ın, Sünnet'le Sünnet'in neshini kabul ederek bu konuda fukaha arasında bir ihtilâf olmadığını belirtmektedir. Nesh konusundaki esas ihtilâfin Kur'ân-Sünnet gibi farklı tür deliller arasında gerçekleştiğini ifade etmektedir.⁵⁹ Görüldüğü üzere, Kur'ân'la Kur'ân'ın, Sünnet'le Sünnet'in neshi konusunda her iki fakih ittifak etmişlerdir.

5.2. Kur'ân'la Sünnet'in Neshi

Kur'ân ve Sünnet'in birbirlerini neshedip edemeyeceği meselesi hakkında Şâfiî ve Cessâs arasındaki ihtilaf, fıkıh usulü açısından büyük bir ehemmiyeti hâizdir.

⁵³ Ebû Zehra, *İmam Şâfiî*, 219.

⁵⁴ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/323; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 105.

⁵⁵ Şâfiî, *er-Risâle*, 65.

⁵⁶ Şâfiî, *er-Risâle*, 66-67.

⁵⁷ Menderes Gürkan. "Zerkeşî, Bedreddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamsiklopedisi.org.tr/zerkesi-bedreddin> (Erişim 22 Şubat 2021).

⁵⁸ Zerkeşî, *el-Bahru'l-muhît*, 5/259.

⁵⁹ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/323, 328; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 105.

Şâfiî, bu konuya dair görüşlerini “er-Risâle” isimli eserinde şöyle açıklamaktadır: “Biri, Sünnet Kur’ân’la neshedilir mi? diye sorarsa, şöyle cevaplandırılabilir: Sünnet, Kur’ân’la neshedilecek olursa, Hz. Peygamber’in ilk sünnetinin sonraki sünnetiyle neshedileceğini bildiren bir sünneti bulunur ki, böylece bir şeyin ancak kendi benzeriyle (misliyle) neshedileceğine dair insanlar için bir belge mevcut olsun. Bu söylediklerinin delili nedir? diyecek olursa, söylediğimin delili şudur: Hz. Peygamber, Allah’ın farzlarıyla âmm ve hâss olma bakımından ne murad ettiğini açıklama mevkine sahiptir. Yine bu kitabımda anlattım; Hz. Peygamber, bir şeyi daima Allah’ın hükmüne dayanarak söyler. Allah onun söylediği bir hükmü neshedecek olursa, Hz. Peygamber’in de Allah’ın neshettiği konuda bir sünneti varid olur.”⁶⁰

Şâfiî’ye göre “Sünnet’le belirlenen bir hükümden sonra Allah yeni bir hüküm koyacak olursa, Hz. Peygamber, Allah’ın bildirdiği şey hususunda yeni bir Sünnet vaz eder. Böylece Hz. Peygamber, önceki Sünnet’ini nesheden yeni bir Sünnet ortaya koymuş olur.”⁶¹ Yani şâyet Allah, bir Sünnet’in hükmünü neshetmeyi murad etmişse Hz. Peygamber’in Allah’ın muradına uygun olarak yeni bir Sünnet ile önceki Sünnet’i nesh etmiş olduğunu insanlara göstermesi veya bildirmesi gerekir. Böylece Sünnet tek başına Kur’ân tarafından değil Kur’ân’la beraber Sünnet’le neshedilmiş olur. Dolayısıyla ona göre Kur’ân, Sünnet’i doğrudan neshedememektedir. Şâfiî, bu görüşü sebebiyle başta Cessâs olmak üzere birçok âlim tarafından eleştiriye tutulsa da⁶² ortaya koyduğu nesh teorisi açısından tutarlılık göstermiştir. Çünkü ona göre *şer’î bir delil ancak kendi misli bir delille nesh edilebilir*. Kur’ân da Sünnet’in misli olmadığı için onu nesh edemez.⁶³

Şâfiî’ye göre şâyet Kur’ân’ın Sünnet’i neshettiği kabul edilirse beyân mekanizması tersine çevrilmiş olur. Zira sünnet, neshi beyân ettiğinden⁶⁴ neshin varlığını ortaya koyan bir Sünnet olmadan bir âyetin, ilgili Sünnet’i nesh edip etmediği anlaşılabilir. Dolayısıyla Hz. Peygamber’in, önceki Sünnet’inin nesh edildiğini ortaya koyan yeni bir Sünnet’i olmalı ki ilgili âyetin ilk Sünnet’in hükmünü ortadan kaldırmak için nazil olduğu anlaşılmalı ve beyan edilmiş olsun. Bu durumda iki nâsîh (Kur’ân ve Sünnet) var gibi görünse de Şâfiî’ye göre Kur’ân’ın Sünnet’i

⁶⁰ Şâfiî, *er-Risâle*, 68.

⁶¹ Şâfiî, *er-Risâle*, 66-67.

⁶² Cessâs, *el-Fusûl*, 2/328; Sahip Beroje, “İmam Şâfiî’nin Nesh Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirileri”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2007), 56-57.

⁶³ Şâfiî, *er-Risâle*, 67.

⁶⁴ Şâfiî ile Cessâs’ın nesh konusunda “beyân” anlayışlarının farklı olduğunu belirtmek gerekir. Cessâs neshi “hükümün müddetinin beyânı” olarak tanımlar. Şâfiî ise Sünnet’i Kur’ân’ın beyân edicisi olarak niteleyerek “Sünnet’in bazı farzların ne zaman kalkacağına ne zaman devam edip yapılması gerekeceğinin Allah adına açıklanması” şeklinde izhâr ve tebliğ anlamında beyânı kullanır. Bkz. Şâfiî, *er-Risâle*, 18. Ayrıca “nâsîh ve mensûhlar” bahsinde beyânın tek şekilde olmadığını, birkaç çeşidi bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. Şâfiî, *er-Risâle*, 89.

neshettiği zannedilmemeli ve buradaki asıl nâsihin Sünnet olduğu bilinmelidir. Bu da Sünnet'in Kur'ân'la değil Sünnet'in Sünnet'le neshi kabilindedir.⁶⁵

Şâfiî'ye göre şayet "Allah'ın bildirdiği"yle⁶⁶ beraber sünnet bulunmaksızın, Kur'ân doğrudan sünneti neshetmiş olsaydı, Hz. Peygamber'in her hadisi hakkında Kur'ân'da benzerini bulamayınca "O böyle bir şey söylememiştir" diyerek Kur'ân'a zahirde muâriz görünen bütün hadisleri reddetmek gerekirdi. Mesela "*Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin.*"⁶⁷ âyetine dayanarak muhafaza edilmeyen malı çalanın da çeyrek dinardan az bir şey çalanın da üzerinden hadd cezası kaldırılmaz, demek câiz olurdu. Çünkü âyete göre hırsızlık az veya çok çalanı da muhafaza edilen veya edilmeyeni çalanı da kapsamaktadır. Hâlbuki bu âyetlerin beyânı Sünnet iledir. Aksi halde Sünnet, Kur'ân'ın beyân edicisi olamazdı. Böyle bir durumda da Sünnet, Kur'ân'ın âmını dahi tahsis edemezdi.⁶⁸

Kur'ân'ın Sünnet'i neshi konusunda Şâfiî şu hususa dikkat çekmektedir: Bazı bilginler, "*Allah dilediğini siler, dilediğini de yerinde bırakır; ana kitap onun katındadır.*"⁶⁹ âyetine dayanarak Kur'ân'da hükmü bildirilmeyen konularda Allah'ın Hz. Peygamber'e hüküm vaz etme yetkisi verdiğine dair delalet bulunduğunu ifade etmektedirler. "*Allah dilediğini yok eder*" ibaresinin ise Hz. Peygamber'in kendiliğinden koyduğu hükümlerden Allah'ın dilediği farzı kaldırdığı, dilediği farzı da sabit kıldığı anlamına geldiği söylemişlerdir ki kendisi de bu görüşü doğru bulduğunu belirtmektedir. Şâfiî'ye göre buna "*Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.*"⁷⁰ âyeti delalet etmektedir. Bu âyette Allah, Kur'ân'ın neshinin ancak Kur'ân'la mümkün olacağını bildirmektedir.⁷¹ Yani Şâfiî'ye göre Kur'ân'da hükmü bildirilmeyen konularda Hz. Peygamber'e icthad ederek kendiliğinden hüküm koyma yetkisi varsa –ki var olduğunu kabul etmektedir- Allah o hükmü ister vahy-i metlûv ister vahy-i gayri metlûv yoluyla dilerse sabit kılar, dilerse de kaldırır. Nitekim Hz. Peygamber'in icthadında hata üzere bırakılması söz konusu değildir. Böylece Hz. Peygamber de

⁶⁵ Beroje, "İmam Şâfiî'nin Nesh Anlayışı", 58; Bakkal, "İmam Şâfiî'de Nesh Anlayışı", 125.

⁶⁶ Şâfiî'nin "*Sünnet'le belirlenen bir hükümden sonra Allah yeni bir hüküm koyacak olursa, Hz. Peygamber, Allah'ın o bildirdiği şey hususunda yeni bir Sünnet koyar*" cümlesinde belirttiği "*Allah'ın o bildirdiği şey*" ile kastının "Kur'ân ayeti" olduğuna dair bir açıklık kitabında bulunmamakla birlikte onun doğrudan "ayet" demeyip bu şekilde ifade etmek istemesinde Cessâs "Kur'ân"ın yanı sıra "vahy-i gayri metlûv" kastının da bulunabileceği yorumunu yapmıştır. Bkz. Cessâs, *el-Fusûl*, 2/336-337.

⁶⁷ Mâide 5/38.

⁶⁸ Şâfiî, *er-Risâle*, 69; Ebû Zehra, *İmam Şâfiî*, 290-291; Bakkal, "İmam Şâfiî'de Nesh Anlayışı", 125.

⁶⁹ Ra'd 13/39.

⁷⁰ Bakara 2/ 106.

⁷¹ Şâfiî, *er-Risâle*, 66.

Allah'ın kaldırmayı dilediği hükmünün yerine ona muvafık yeni bir Sünnet ortaya koyar ki Sünnet Kur'ân'la değil Sünnet'le neshedilmiş olsun, Allah'ın sabit kılma'yı dilediği hükümde ise mevcut Sünnet'ini devam ettirir. Yahut da Hz. Peygamber, Allah'ın kaldırmayı dilediği bir hükmü vahy-i gayri metlûv yoluyla ortaya koymuşsa – ki bunu kendisi açıklamadığı sürece bizce o hükmün kendi içtihadıyla mı yoksa Allah'ın iradesiyle mi olduğunu bilemeyiz- onu neshedecek olan yine ya Kur'ân'dır ya da vahy-i gayri metlûv'dur. Bakara suresindeki âyetin delaleti bunu göstermektedir. Böylece Allah'ın indirdiğinin neshedilmesi veya inzalinin geciktirilmesi yine Allah'ın iradesine bağlı olarak vâkî olacaktır.

Sünnet'in Kur'ân'la neshedilemeyeceği görüşünde olan Şâfiî, herhangi bir insan sözünün de Sünnet'i neshedemeyeceğini şöyle ifade etmektedir: *“Sünnet, söylediğim gibi, insanlardan hiçbirisinin sözüne denk olmayınca onu ancak benzeri bir şey neshedebilir. Onun benzeri de yine Hz. Peygamber'in sünnetidir. Çünkü Allah, Hz. Peygamberden sonra hiç kimse için O'na verdiği yetkiyi tanımamıştır. Aksine, insanların O'na uymasını farz kılınmıştır. Allah, insanları O'nun emrine uymaya mecbur etmiştir. Bütün halk da O'na tabidir. Tabi olan birinin, uymakla mükellef bulunduğu şeye muhalefet etmesi söz konusu olmaz. Hz. Peygamber'in sünnetine uyması, üzerine vacib olan kimsenin O'na muhalefet etmesi mümkün değildir. Böyle birisi, O'nun sünnetine dâhil olan bir şeyi neshetme yetkisine sahip değildir.”*⁷² Yani Şâfiî'ye göre Hz. Peygamber'in sabit bir hüküm olarak ortaya koyduğu bir Sünnet ne icma ne içtihad ne de kıyas gibi insan görüşüne dayanan bir delille neshedilemez. Çünkü Allah, insanlara Hz. Peygamber'e uymayı emretmişken onun sabit bir hüküm olarak koyduğu bir Sünnet'i neshetmeleri Hz. Peygamber'e muhalefet anlamına gelir ki bu da Allah ve resulüne itaatsizliktir. Şâfiî'ye göre nasıl ki insan re'yinin ürünü bu deliller peygamber sözüne denk olamayacağından Sünnet'i neshedemezse aynı şekilde bu delillerle Allah kelâmı olan Kur'ân'ın neshedilmesinin mümkün olmadığı söylenebilir.

Cessâs ise Kur'ân'ın Sünnet'i neshi konusundaki kendi görüşüne aykırı görüşleri eleştirerek bir delilin başka bir delili neshedebilmesi hususunda *“sübutu kat'î bir delil, ancak sübutu kat'î bir delille neshedilebilir”* ve *“sübutu zannî bir delil ile sübutu kat'î terk edilemez”* şeklinde ilke belirlemiştir.⁷³ Bu açıdan Cessâs'a göre zannî olan haber-i vâhidin ne Kur'ân'ı ne de mütevâtir yolla sabit olan Sünnet'i neshetmesi câiz değildir. Ancak kat'î bir delil olan Kur'ân Sünnet'i neshedebilir. Zira *“Bu kitabı sana her konuda açıklama getiren bir rehber, bir hidâyet ve rahmet kaynağı, Allah'a gönülden bağlananlar için bir müjde olarak indirdik.”*⁷⁴ âyeti bunun delili olduğu gibi seleften

⁷² Şâfiî, *er-Risâle*, 67.

⁷³ Cessâs, *el-Fusûl*, 1/168; 2/324; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 104.

⁷⁴ Nahl 16/89.

de Sünnet'in Kur'ân'la neshininin câiz oluşuna aykırı bir görüş de bulunmamaktadır.⁷⁵ Cessâs, Sünnet'i⁷⁶ "Kur'ân olmayan vahiy/بُرْآنٍ لَيْسَ بِقُرْآنٍ" olarak nitelemekte⁷⁷ ve bu görüşünü "O kendi heva ve hevesiyle konuşmaz. O, kendisine vahyedilen bir vahiyden başka bir şey değildir"⁷⁸ âyetiyle delillendirmektedir. Buna göre Sünnet'in Sünnet'le neshi câiz olduğu gibi Kur'ân'la neshinin de câiz olduğunu belirtmektedir. Nitekim her ikisi de Allah'tan gelen vahiydir ve ikisi de aynı seviyede delillerdir. İki delil arasındaki fark ise Sünnet'in "okunmayan Kur'ân/قُرْآنٍ وَعَبْرٌ قُرْآنًا"⁷⁹ oluşudur. Bu sebeple de Kur'ân'ın Sünnet'i neshedebilmesi gerekir.⁸⁰

Cessâs, İmam Şâfiî'nin Sünnet'in Kur'ân tarafından neshedemeyeceğine, Sünnet'in ancak kendi misli olan Sünnet'le neshedilebileceğine dayanak gösterdiği "şer'î hükümlerin ancak kendi misilleriyle neshedilebileceği" şeklindeki anlayışını ve Sünnet'in Kur'ân'la neshi şeklinde görünen bazı durumların esasen bizzat Sünnet'in Sünnet'le neshi olduğuna dair görüşünü bazı yönlerden çelişkili ve hatalı olduğunu belirterek eleştirir. Cessâs göre, Şâfiî'nin hem Sünnet'in ancak Sünnet'le neshedebileceğini söyleyip hem de "Hz. Peygamber'in Sünneti'yle belirlediği bir hüküm konusunda Allah ona başka bir şey bildirirse, Peygamber, Allah'ın o bildirdiği şey konusunda yeni bir Sünnet koyar"⁸¹ demesi çelişkilidir. Zira Şâfiî, "Allah ona başka bir şey bildirirse" ifadesini "Kur'ân ile bildirmesi" şeklinde anlamışsa sözlerinin sonundaki "yeni bir Sünnet ortaya koyar" beyanından dolayı kendisiyle çelişkiye düşüyor demektir. Çünkü Hz. Peygamber ortaya yeni bir Sünnet koyuyor olsa bile evvelki Sünnet'i nesheden şey yine Kur'ân'ın kendisi olmaktadır. Şâyet Şâfiî "Allah ona başka bir şey bildirirse" ifadesiyle "Kur'ân olmayan bir vahiy ile bildirmesi" manasını –ki ahkâmı ilgili Kur'ân dışında ona indirilen vahiy, ancak kendisinin Sünnet'idir – kastediliyorsa; bu durumda onun sözünün geri kalan kısmı –yani Kur'ân'ın Sünnet'i neshedemeyeceğine dair ifadesi- herhangi bir anlam ifade etmeyecektir. Çünkü Sünnet Sünnet'i neshetmiş olduğundan zaten "Allah ona yeni bir Sünnet bildirirse, Peygamber, Allah'ın o bildirdiği şey konusunda yeni bir Sünnet koyar" demiş olmaktadır. Dolayısıyla Allah, Kitab'ının haricinde (okunmayan/gayrı metlûv) vahiyyle yeni bir Sünnet vazetmesinin akabinde Hz. Peygamber'in bunun üzerine bir Sünnet daha ortaya koyarak önceki Sünnet'i neshettiğini bildirmesi gereksiz olacaktır. Çünkü Kur'ân dışında bir vahiy olan Sünnet'le önceki Sünnet'in neshi sâbit olmuştur ve ikinci kez Rasûlullah'ın Sünnet'iyle önceki Sünnet'in neshine

⁷⁵ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/324.

⁷⁶ Cessâs'ın buradaki Sünnet ile kastının haber-i vâhid olmadığı kanaatindeyiz. Nitekim ona göre haber-i vâhid, Kur'ân'ı neshedemeyeceği gibi meşhur ve mütevâtir haberi de neshedemez.

⁷⁷ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/353.

⁷⁸ Necm 53/3-4.

⁷⁹ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/259.

⁸⁰ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/259, 324; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 106.

⁸¹ Şâfiî, *er-Risâle*, 66-67.

gerek yoktur. Zira neshedilmiş olan bir hükmün bir kez daha neshedilmesi mümkün değildir. Çünkü o hüküm artık mevcut değildir. Bu aynı zamanda Allah'ın, Kur'ân ile neshettiği bir hükmün Hz. Peygamber tarafından kendi Sünneti'yle neshettiğini iddia ettiği manasını gelir ki Hz. Peygamber'in böyle bir muhalefette bulunması muhaldir.⁸²

Cessâs burada Şâfiî'yi eleştirirken esasen kendi nesh teorisi açısından bir kapalılık oluşturmaktadır. Şöyle ki Cessâs'a göre Allah, Kur'ân dışında bir vahiy yoluyla –ki onu Sünnet olarak kabul etmektedir- yeni bir Sünnet belirledikten sonra Hz. Peygamber'in bunun üzerine bir Sünnet daha vaz ederek önceki Sünnet'i neshettiğini bildirmesini gereksiz görmektedir. Çünkü ona göre Kur'ân dışında bir vahiy olan Sünnet'le önceki Sünnet'in neshi sabit olmuştur ve ikinci kez Resûlullah'ın Sünnet'iyle önceki Sünnet'in neshine gerek yoktur. Ancak "Hz. Peygamber, önceki Sünnet'ine muhalif olarak Kur'ân dışında bir vahiy aracılığıyla kendisine bildirilen bir hükümle amel etmezse, Kur'ân dışında o vahyin önceki Sünnet'i nesh ettiği insanlar tarafından nasıl anlaşılabilir olsun?" sorusuna bir açıklık getirmemiştir. Yani iddia ettiği gibi Kur'ân dışında vahiy olan Sünnet'le önceki Sünnet'in neshinin sabit olduğu nasıl tespit edilsin? Cessâs "ikinci kez Resûlullah'ın Sünnet'iyle önceki Sünnet'in neshine gerek yoktur, mensuh bir hükmün bir kere daha neshedilmesi mümkün değildir" derken kendisinin öncelikle ilkin gerçekleştiğini iddia ettiği Kur'ân dışındaki vahyin önceki Sünnet'i neshettiğini ispat etmesi gerekirdi. Halbuki Hz. Peygamber bunu bildirmediikten veya uygulamadıktan sonra -Kur'ân dışındaki vahiy insanlar tarafından okunup bilinemeyeceğine göre- önceki Sünnet'in neshedildiği bilgisi peygamberde saklı kalacaktır ki bu beyân ve tebliğ görevi bulunan Hz. Peygamber için muhal bir durumdur. Bu açıdan Şâfiî'nin işaret ettiği "Allah ister Kur'ân ister Kur'ân dışındaki vahiyle bir Sünnet'i neshetmeyi murad etmişse Hz. Peygamber muhakkak o hükmü uygulayan bir Sünnet ortaya koymalıdır ki insanlar tarafından önceki hükmün neshedildiği anlaşılmalı olsun ve insanlar mensuh olan hükümle amel etmeye devam etme durumunda kalmasın"⁸³ şeklindeki yaklaşımı kabul edilebilir görünmektedir. Yani "Sünnet ancak Kitâb ve Sünnet'le birlikte nesholur" görüşü hem teorik açıdan hem Kur'ân-Sünnet arasındaki âdâb açısından daha tutarlı bir yöntemdir demek mümkündür. Nitekim Zerkeşî de bazı usulcülerin Şâfiî'nin Sünnet'in Kur'ân'la neshedilmeyeceği görüşünü yanlış anladıkları kanaatindedir. Ona göre Şâfiî'nin bu konudaki muradı şudur: "Hz. Peygamber bir sünnet ortaya koyar da Allah, Kitâb'ında o Sünnet'in hükmünü nesheden bir şey indirirse Hz. Peygamber'in, önceki sünnetini neshettiğini gösteren Kitâb'a muvafık bir Sünnet ortaya koyması gerekir ki neshin hem Kur'ân hem de Sünnet nassıyla beraber o Sünnet'i neshettiğine dair insanlar için bir delil olsun ve neshin sadece birine dayandırıldığı şüphesi doğmasın. Böylece önceki Sünnet tek başına Kitâb'a muhalif olmasın. Şâfi aslında 'Sünnet ancak Kitâb ve

⁸² Cessâs, *el-Fusûl*, 2/336-337; 340-341; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 116-117.

⁸³ Şâfiî, *er-Risâle*, 66-67.

Sünnet’le birlikte nesholur’ demiş olmaktadır. Bu, insanlar üzerinde her iki şer’î delille hüccet oluşması ve kuşkulu kimselerin bir delilin diğerinden soyut olduğunu vehmetmeleri içindir. Halbuki her iki delil de Allah’tandır. Ancak usulcüler Şâfiî’nin bu konudaki muradı üzerinde durmadılar. Daha önce de belirttiğimiz gibi Şâfiî’nin burada ortaya koyduğu büyük bir âdâb vardır ve onun kastı bahsettiğimizden başka bir şey değildir.”⁸⁴

Zerkeşî, bu konu hakkında büyük bir fikhî incelik ortaya koyan Şâfiî’nin, sonraki usulcüler tarafından maksadının anlaşılmasına çalışılmadığını hatta onun görüşünün yanlış yorumlandığını ifade etmektedir. Zerkeşî’nin bu ifadesinden Cessâs’ın da Şâfiî’nin Sünnet’in Kur’ân’la neshedilmeyeceği hakkındaki görüşünü yanlış anladığını söylemek mümkündür. Kur’ân’la Sünnet’in neshi konusunda İmam Şâfiî’nin görüşüne Şâfiî mezhebi içerisinden el-Mervezî (ö. 340/951), Gazâlî, Razî, Âmidî (ö. 631/1233) gibi fakihlerin eleştiri getirdikleri hatta Şîrâzî (ö. 476/1083) ve Sem’ânî (ö. 489/1096) hariç Eş’ârî usulcülerin de bu hususta İmam Şâfiîden farklı düşündükleri nakledilmektedir.⁸⁵ Ancak günümüz akademisyenlerinden Sahip Beroje’nin de belirttiği üzere Şâfiî’nin benzer ifadeleri dikkatle incelendiğinde maksadının rahatlıkla anlaşılabilirliğini, problemin ise onun görüşünün yeterince önemsenmemesinden kaynaklandığını ifade etmek mümkündür.⁸⁶

Cessâs ayrıca Şâfiî’nin Sünnet’in ancak Sünnet’le neshedilebileceği görüşünü Allah’ın kullarına, Hz. Peygamber’e uymayı farz kıldığını belirterek delillendirmeye çalıştığını ifade etmekte fakat nasıl ki Kur’ân-ı Kerîm’e ittiba etmekle mükellef olduğumuz halde Kur’ân’ın Kur’ân’la neshinin câiz olmadığı söylenemezse Hz. Peygamber’e ittiba ile mükellef olmamızdan dolayı Kur’ân’ın Sünnet’i neshedemeyeceğini de iddia etmenin mümkün olamayacağını belirtmektedir.⁸⁷

Şâfiî, Allah’ın insanlara, Hz. Peygamber’e uymayı farz kıldığını belirterek delillendirmeye çalıştığı şey Cessâs’ın iddia ettiği gibi Sünnet’in ancak Sünnet’le neshedilebileceği görüşünü ispat etmekten ziyade Sünnet’in herhangi bir insan sözüyle neshedilmeyeceğini açıklamak içindir. Çünkü ona göre hem hiçbir insan sözü Hz. Peygamber’in sözüne denk değildir⁸⁸ hem de insanların kendisine tâbi olunması emredilmişken onun sözüne muhalif olarak Sünnet’ini neshetmeleri itaatsizlik olacaktır.

⁸⁴ Zerkeşî, *el-Bahru'l-Muhît*, 5/275.

⁸⁵ Nasi Aslan, “Eş’ârî Usulcülerin Nesih Konusunda İmam Şâfiî’ye Yöneltilmiş Eleştiriler -Râzî ve Âmidî Örneği” *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 36 (Ekim 2020), 4.

⁸⁶ Beroje, “İmam Şâfiî’nin Nesh Anlayışı”, 57.

⁸⁷ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/338; Özdemir, *Cessâs’ın Nesih Anlayışı*, 117-118.

⁸⁸ Şâfiî, *er-Risâle*, 67.

Cessâs, Şâfiî'ye ait "*Sünnet, insanlardan hiçbirisinin sözüne denk olmadığından, onu ancak benzeri bir şey nesheder*"⁸⁹ ifadesini de tahlil ve tenkit etmektedir. Şâfiî'nin "*Sünnet'in insanlardan hiçbirisinin sözüne denk olmaması*" beyanından kastının nazım bakımından değil hüküm bakımından olduğunu belirten Cessâs, bunu Kur'ân'ın metninin îcâzı sadece kitaba özel bir durum olmasına dayandırmaktadır. Çünkü Sünnet'in de lafız bakımından îcâzını kabul etmek onu Kur'ân'la bir tutmak anlamına gelir ki bu da hatalı bir görüş olur. O halde Şâfiî'nin bu sözden maksadı "*Sünnet'in ortaya koyduğu hükümdür*" ki hiçbir Müslümanın Peygamber'den başka bir insanın şerîat ve ahkâm ortaya koyduğu iddiası olmadığından bu kaydı düşmenin bir anlamı yoktur. Ayrıca İmam Şâfiî'nin bu sözden kastı ne manaya gelirse gelsin Kur'ân da insan sözüne denk olmadığı ancak neshedilebildiği kesin olduğu halde "*beşer kelâmına muadil olmadığı için Sünnet neshedilemez*" denilemez, Kur'ân Sünnet'i neshedebilir.⁹⁰

Şâfiî burada Cessâs'ın ifade ettiği gibi "*insan sözüne denk olmadığı için Sünnet neshedilemez*" iddiasında bulunmamaktadır. Bilakis Şâfiî "*Sünnet, insanlardan hiçbirisinin sözüne denk olmadığından, onu ancak benzeri bir şey nesheder*"⁹¹ ifadesiyle insan sözünün ne Allah kelâmına ve Hz. Peygamber'in sözüne denk olmadığından hükmü sabit olan bir âyet veya Sünnet'in insan re'yi ile neshedilemeyeğine işaret etmekte ve Kur'ân'ın ancak Kur'ân'la Sünnet'in de ancak Sünnet'le nesholunacağını belirtmektedir.

Cessâs'ın Şâfiî'ye yönelik eleştirilerinden biri de "*İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman ve onların da (üzerinde) düşünceleri için sana bu Kur'ân'ı indirdik*"⁹² âyeti gereği Resûlullah'ın ve dolayısıyla da Sünnet'in, Kur'ân'ın açıklayıcısı oluşu sebebiyle Kur'ân'ın Sünnet'i neshedemeyeceği görüşüdür.⁹³ Çünkü bu görüştekilere göre Sünnet, Kur'ân'ın beyân edicisi olduğu halde Kur'ân'ın Sünnet'i neshederek onu tebyîn ettiği söylenirse her iki delil birbirinin beyân edicisi gibi olacağından bir çıkmaza yol açar. Cessâs bunu iddia edenlerin iddiaları da yersiz bularak *Kur'ân'ın kendi kendisini beyân etmesine rağmen Kur'ân'ın Kur'ân'la neshedilmesi mümkün değildir denilemeyeceğine göre benzer şekilde, Sünnet'in de Sünnet'i beyân etmekle birlikte neshetmesinin mümkün olduğu* sözleriyle temellendirmekte ve Sünnet'in Kur'ân'ı tebyîn etmesinin Sünnet'in Kur'ân tarafından neshedilmesine mâni olmadığını belirtmektedir.⁹⁴

⁸⁹ Şâfiî, *er-Risâle*, 67.

⁹⁰ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/339; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 118.

⁹¹ Şâfiî, *er-Risâle*, 67.

⁹² Nahl 16/44.

⁹³ Şâfiî, *er-Risâle*, 65-66.

⁹⁴ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/334-335; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 114-115.

Şâfiî, Kur'ân'ın ancak Kur'ân'la, Sünnet'in de ancak Sünnet'le nesholunacağını belirtirken bunu Kur'ân'ın Kur'ân'ı veya Sünnet'in Sünnet'i beyân etme özelliğine bağlamamaktadır. Hatta Şâfiî bu delillerin kendi içinde ihtilafı gibi görünen hükümleri arasında tearuzu giderme yollarından biri olan neshin gerçekleşmesini mümkün görmektedir.⁹⁵ Ancak iş Kur'ân ve Sünnet arasındaki nesh meselesine gelince ilişkinin temelinde sünnetin beyân rolü bulunduğundan iki delil arasında tearuzun gerçekleşmesini muhal görmektedir. Ona göre Sünnet, Kur'ân'ın ahkâmına asla muhalif olamaz, muhkem nassla hükmü bildirilip neshedilmemiş âyetlerin nakzedicisi de olamaz. Hz. Peygamber'in Sünnet'iyile teşri' ettiği her hüküm, Allah'ın kitabının nassına uygundur. Sünnet, Kur'ân'da bulunmayan bir şey teşri' ederse Allah, Rasulüne itaati emrettiğinden o Sünnet'e tâbi olunur. Yani Sünnet ya Kur'ân'ın âmını tahsis ya mücmelini tafsil ya mutlakını takyîd eder –ki bütün bu hususların beyânını Allah, Hz. Peygamber'e bırakmıştır- yahut da Kur'ân'da nass bulunmayan bir hüküm getirir ki bunların hiçbiri nesh değildir.⁹⁶ Şu durumda Şâfiî, Sünnet, beyân ettiği Kur'ân'la tearuz edemeyeceğinden nesh de edemez, demiş olmaktadır.

5.3. Sünnet'le Kur'ân'ın Neshi

Şâfiî'ye göre Sünnet, Kur'ân'ı neshedemez. Çünkü Sünnet, Kitâb'a tâbidir ve Allah'ın mücmel olarak inzal ettiği hususları beyân etmektedir.⁹⁷ Ona göre *"İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'ân'ı indirdik."*⁹⁸ âyeti ve bu anlamdaki diğer âyetlerin gereği olarak Sünnet'in esas görevi Kur'ân'ın beyân edicisi olduğu gerçeğidir.⁹⁹ Bu nedenle Şâfiî, Sünnet haber-i hâssa değil haber-i âmme de olsa hatta haber-i vâhid değil de mütevatir haber dahi olsa Sünnet'in Kur'ân'ı neshetmesinin mümkün olmadığını belirtmektedir.¹⁰⁰ Ayrıca *"Kendilerine âyetlerimiz açıkça okunup anlatılınca bize geleceklerine inanmayanlar, "Bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir" dediler. Onlara şöyle de: "Onu kendiliğinden değiştirmeye hak ve yetkim yoktur, ben ancak bana vahyedilene uyuyorum. Eğer rabbime itaatsizlik edersem şüphesiz dehşetli bir günün azabından korkarım."*¹⁰¹ âyeti gereği Hz. Peygamber'in kendisine vahyolunana uyması farz kılınmış ve kendiliğinden bir âyeti değiştiremeyeceği bildirilmiştir. Böylece *"...Onu kendiliğinden değiştiremem..."* ifadesi gereği Allah'ın Kitâb'ını ancak O'nun Kitâb'ı nesheder. Çünkü farzlarından dilediğini kaldıran da sabitleştiren de O'dur¹⁰² ve bu

⁹⁵ Ebû Zehra, *İmam Şâfiî*, 268-269.

⁹⁶ Şâfiî, *er-Risâle*, 11-12, 18-19, 23; Ebû Zehra, *İmam Şâfiî*, 265, 269-270, 274-276, 286, 293-294.

⁹⁷ Şâfiî, *er-Risâle*, 65-66.

⁹⁸ Nahl 16/44.

⁹⁹ Şâfiî, *er-Risâle*, 19; Beroje, "İmam Şâfiî'nin Nesh Anlayışı", 55.

¹⁰⁰ Ebû Zehra, *İmam Şâfiî*, 283.

¹⁰¹ Yûnus 10/15.

¹⁰² Ra'd 13/39.

yetki -Hz. Peygamber dahil- O'nun kullarından hiçbirisine verilmemiştir.¹⁰³ Nesh ise bir nevi tebdil/değiştirmektir. Halbuki Hz. Peygamber'in kendisine vahyolunanı değiştirme salâhiyeti olmadığı gibi Kur'ân'dan bir hükmü nesh yoluyla kaldırmak ancak Allah tarafından yapılabilir.¹⁰⁴ Buna göre Şâfiî'nin *"bir delili ancak kendi benzeri/misli bir delil neshedebilir"* teorisi gereği birbirinden farklı olan hiçbir delilin birbirini neshedemeyeceğinden Sünnet de Kur'ân'ı neshedemez.¹⁰⁵ Ancak Şâfiî'nin bu görüşünün Eş'ârî usulcülerden Râzî ve Âmidî tarafından eleştirilerek Sünnetin Kur'ân-ı neshinin aklen caiz ve şer'an da vâki olduğunu ifade ettikleri nakledilmiştir.¹⁰⁶

Cessâs'a ve kendinden önceki Hanefî usulcülere göre ise haber-i vahid olmayan Sünnet'in Kur'ân'ı neshi câizdir. Yani mütevâtir ve meşhur Sünnet Kitab'ı neshedebilir ancak haber-i vahid Kur'ân'ı neshedemez.¹⁰⁷ Çünkü Cessâs'ın nesh teorisine göre *"sübutu kat'î olan bir delil, ancak sübutu kat'î bir delille neshedilebilir"* ve *"sübutu zannî delille sübutu kat'î delil terk edilemez"*.¹⁰⁸

Cessâs, daha önce Kur'ânın Sünnet'i neshi meselesinde belirtildiği üzere Şâfiî'nin Sünnet, Kur'ân'ın beyân edicisi olması sebebiyle neshedemeyeceği görüşünü eleştirmiş ve bir şeyin beyân ettiği şeyi neshetmesinin câiz olduğunu, Kur'ân'ın da Kur'ân'ı beyân ettiği halde neshedebildiğini ve zaten neshin de bir çeşit beyân olduğunu savunmuştur. Cessâs, aynı gerekçeyle ve ona göre her ikisinin -Kur'ân ve Sünnet'in- vahiy ürünü olması hasebiyle nasıl ki Kur'ân'ın Kur'ân'ı ve Kur'ânın Sünnet'i neshetmesi câizse Sünnet'in Kur'ân'ı neshetmesi de câiz olmalıdır.¹⁰⁹ Cessâs aynı zamanda Kur'ân'ın Sünnet tarafından tahsisinin cevazında ittifak olduğunu belirterek bu konuyu *"Sünnet'le Kur'ân'ın tahsisi câiz olduğuna göre neshinin de câiz olması gerektiği"* şeklinde delillendirmektedir. Çünkü ona göre tahsîs ve nesh gerek hükmü beyân etmesi gerekse takyid etmesi açısından benzerlik göstermektedir.¹¹⁰

Cessâs, bazılarının *"Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman -ki Allah, neyi indireceğini çok iyi bilir- «Sen ancak bir iftiracısın» dediler."*¹¹¹ âyetinin, bir âyet bir âyeti neshettiği zaman Hz. Peygamber'in onu kendi nefsinden yapmadığına dair kâfirlerin öne sürebilecekleri delillerin önünü kesmek ve *"uydurdu"* şeklindeki iddialarını çürütmek üzere nazil olduğunu, buradan da âyetin ancak âyetle neshedilebileceği ve dolayısıyla Kur'ân'ın Sünnet tarafından neshedilemeyeceği

¹⁰³ Şâfiî, *er-Risâle*, 65-66.

¹⁰⁴ Ebû Zehra, *İmam Şâfiî*, 284.

¹⁰⁵ Şâfiî, *er-Risâle*, 67; Bakkal, "İmam Şâfiî'de Nesh Anlayışı", 119.

¹⁰⁶ Aslan, "Eş'ârî Usulcülerin Nesih Konusunda İmam Şâfiî'ye Yönelttiği Eleştiriler", 9-10.

¹⁰⁷ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/345; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 122.

¹⁰⁸ Cessâs, *el-Fusûl*, 1/168; 2/324; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 104.

¹⁰⁹ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/346.

¹¹⁰ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/347-348; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 125.

¹¹¹ Nahl 16/101.

anlamını çıkardıklarını ifade etmektedir. Ancak ona göre bu âyetten böyle bir anlamın çıkarılması mümkün değildir. Çünkü burada yalnızca, bir âyet başka bir âyetle neshedildiğinde Peygamberimize iftiracı dediklerine dair bir haber bulunmaktadır. Âyet şâyet Sünnet’le nesholursa kâfirlerin bunu Peygamber’in kendi nefsinden yaptığına dair şüpheleri oluşur iddiası da yersizdir. Çünkü âyet âyeti neshettiği halde bu durum kâfirlerin şüpheye kalmalarına mâni olmamış onlar yine kuruntularına devam etmişlerdir. Dolayısıyla onların bu evhamları âyetin Sünnet’le neshine mâni değildir.¹¹² Böylece ona göre ayette bahsedilen nesih her ne kadar “âyetin âyetle neshi” olsa da Sünnet de Kur’ân’ı neshetmiştir ve âyette Kur’ân’ın Sünnet’le neshinden bahsedilmemiş olması Sünnet’in Kur’ân’ı neshetmediği anlamına gelmemektedir. Âyet, Sünnet’le de neshedilebilir ve “ancak âyetle neshedilebilir” denilemez.¹¹³

Cessâs “ Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.”¹¹⁴ ve “Biz bir âyetin yerine başka bir âyeti getirdiğimiz zaman”¹¹⁵ âyetlerini delil getirerek “Sünnet’in Kur’ân’dan daha hayırlı veya ona denk olmadığından Kur’ân’ı neshedemeyeceği” iddiasında bulunanları da eleştirmektedir. Ona göre bu âyetler, Kur’ân’la Kur’ân’ın neshedilebileceğine, nesh olayının yalnızca âyetle âyet arasında gerçekleşebileceğine, Sünnet’le Kur’ân’ın neshedilemeyeceğine delâlet etmemektedir. Çünkü bu âyetlerde, Kur’ân’da neshin var olduğu anlaşılacakla birlikte ne tür deliller arasında neshin gerçekleşebileceğine dair bir işaret bulunmamaktadır. Dolayısıyla ilk âyette geçen “daha iyisi” olan şeyin Sünnet olmaması için hiçbir sebep yoktur.¹¹⁶ Cessâs, âyette geçen “daha iyisi” ifadesinden kastın “daha faydalı” anlamında olabileceğini, bir âyetin hükmünün kaldırılıp onun yerine daha faydalı bir Sünnet’in gelmesinin mümkün olabileceğini, âyetteki “daha iyi” oluştan maksadın bizim için daha iyi olması şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Ona göre Allah maslahatı gözeterek hükümlerin bir kısmını Kur’ân’la bir kısmını da yine vahiy olan Sünnet’le indirebilir. Dolayısıyla da Sünnet’le Kur’ân’ın neshini engelleyen bir durum yoktur.¹¹⁷ Diğer yandan “misl” kelimesinden muradın, iki şey arasında bütün yönlerden değil bazı yönlerden benzerlik olduğunu vurgulayan Cessâs, şayet tüm cihetlerden benzerlik kastedilseydi nâsîh ve mensuhun nazım, suret, harf ve mana açısından misli/denk olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumda nâsîh bizzat mensûh olurdu ki bu da başlı başına neshin bâtıllığını gerektirirdi. Nitekim âyette “iri

¹¹² Cessâs, *el-Fusûl*, 2/355-356.

¹¹³ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/327.

¹¹⁴ Bakara 2/106.

¹¹⁵ Nahl 16/101.

¹¹⁶ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/327, 350, 352-353.

¹¹⁷ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/349, 351-352; Özdemir, *Cessâs’ın Nesih Anlayışı*, 127-128.

”كَأَمْثَالِ اللَّوْءِ الْمَكْتُونِ/سَكْلَى الْإِنْعَامِ”¹¹⁸ denildikten sonra ”سَكْلَى الْإِنْعَامِ/سَكْلَى الْإِنْعَامِ”¹¹⁹ ifadesi gelir ki ”huriler” ve ”inciler” arasındaki benzerlik tüm yönlerden olmayıp saflık ve duruluk bakımından ”misli” ifadesi kullanılmıştır. Nasıl ki bir cihetten bile benzerlik sebebiyle âyetin kapsamına girip huri ve inci birbirinin misli olabiliyorsa iyilik ve faydalılık bakımından Sünnet de Kur’ân’ın misli olabilir. Ayrıca her ikisi de Allah’tan gelen vahiydir ki bu, genel anlamda Sünnet’in Kur’ân’ı neshinin cevazını gerektirir.¹²⁰

Cessâs ”Kendilerine âyetlerimiz açıkça okunup anlatılınca bize geleceklerine inanmayanlar, ”Bundan başka bir Kur’ân getir veya bunu değiştir” dediler. Onlara şöyle de: ”Onu kendiliğimden değiştirmeye hak ve yetkim yoktur, ben ancak bana vahyedilene uyuyorum.”¹²¹ âyetini delil göstererek Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı değiştirme hakkının olmadığını, şayet böyle bir hakkı olsaydı bunu kendiliğinden yapmış olacağından Sünnet’in Kur’ân’ı neshedemeyeceğini iddia edenleri de eleştirmektedir. Nitekim o, Hz. Peygamber’in Kur’ân dışında da vahiy aldığını, Sünnet’le neshin gerçekleşmesi durumunda Kur’ân’daki o hükmü değiştiren veya neshedenin aslında Hz. Peygamber değil yine Allah olduğunu ifade etmektedir. Çünkü ”Ben ancak bana vahyolunana uyarım” ifadesiyle vahyin sadece Kur’ân olmayıp Sünnet de olabileceği anlaşılmaktadır. Böylece Hz. Peygamber kendi nefisinden değil kendisine vahyolunan ile Kur’ân’ı neshetmiş olmaktadır.¹²²

Şâfiî’nin Kur’ân’ın Sünnet’i neshi konusunda bahsettiği anlayış, Cessâs tarafından Sünnet’in Kur’ân’ı neshetmesi bahsinde söylediği ifadelerle benzeşmektedir. Şâfiî, Kur’ân’ın Sünnet’i doğrudan neshedemeyeceğini açıklarken ortaya koyduğu anlayışta Kur’ân, Sünnet’i neshedeceği zaman Kur’ân’ın yeni hükmüne uygun bir Sünnet’in Hz. Peygamber tarafından ortaya konacağını ve böylece Sünnet’in Sünnet’le neshetmiş sayılacağını belirtmektedir. Cessâs da Sünnet’in Kur’ân’ı neshetmesi bahsinde söylediği ifadelerde Hz. Peygamber Kur’ân dışında da vahiy aldığı için Sünnet’le Kitap’daki hükmü neshedenin aslında Hz. Peygamber değil yine Allah olduğunu ifade etmekte ve dolaylı olarak Kur’ân’ın Kur’ân’la daha doğrusu vahyin vahiyle neshedildiğini ortaya koymaktadır. Yani birinin Kur’ân’ın Sünnet’i neshi için kullandığı yöntemi diğeri Sünnet’in Kur’ân’ı neshi için kullandığı söylenebilir. Böylece aynı yöntemle farklı sonuçlara varmakta oldukları görülmektedir.

Ayrıca Sünnet’in Kur’ân’ın beyân edicisi olduğu hususu, her iki fakih tarafından gerekçe gösterilmekte fakat Şâfiî bu gerekçeyi Kur’ân’la Sünnet’in birbirlerini neshine

¹¹⁸ Vâkıa 56/22.

¹¹⁹ Vâkıa 56/23.

¹²⁰ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/349.

¹²¹ Yûnus 10/15.

¹²² Cessâs, *el-Fusûl*, 2/354.

mâni olarak sunarken Cessâs, aynı gerekçeyi Kur'ân'la Sünnet'in birbirini neshine dayanak olarak kullanmaktadır. Burada da aynı gerekçeyle farklı sonuçlar ortaya çıkarılmıştır. Kanaatimizce Şâfiî ve Cessâs'ın nesh anlayışlarının karşılaştırılmasında kullandıkları yöntem ve gerekçe açısından bu iki husus dikkate değer noktalardandır.

5.4. İcmâ ile Kur'ân ve Sünnet'in Neshi

Şâfiî'nin “bir delili ancak kendi benzeri/misli bir delil neshedebilir”¹²³ ifadesinden hareketle birbirinden farklı olan hiçbir delilin birbirini neshedemeyeceği için icmâ, Kur'ân'ı da Sünnet'i de neshedemez. Çünkü Şâfiî'ye göre hiçbir insanın sözü ne Allah'ın ne de Hz. Peygamber'in sözünün misli/dengi olmadığından¹²⁴ ne icmânın ne de içtihadın/kiyasın Sünnet'i veya Kur'ân'ı neshi mümkün değildir. Hükümleri kaynakları bakımından birinci mertebede gördüğü “sıhhati sabit olan Sünnet'in” Kur'ân'ı neshini kabul etmeyen Şâfiî', ilmi açıdan ikinci mertebede gördüğü icmâ'nın Kur'ân'ı ya da Sünnet'i neshini de kabul etmemektedir.¹²⁵

Cessâs da Şâfiî gibi icmâ'nın Kur'ân ve Sünnet'i neshedemeyeceği görüşünde olsa da İsâ b. Ebân'ın “إِذَا رُوِيَ خَبْرَانِ مُتَضَادَّانِ وَالنَّاسُ عَلَى أَحَدِهِمَا فَهُوَ النَّاسِخُ لِلْآخَرِ، / Şayet birbirine zıt iki haber rivayet edilmişse ve insanlar da biri üzerinde icmâ etmişlerse, o haber diğerinin nâsîhidir”¹²⁶ sözünden hareketle icmâ'yı neshin varlığını ortaya koyan bir delil olarak görmektedir.¹²⁷ Mesela Cessâs, Kur'ân ve mütevâtir Sünnet'in haber-i vâhidle nesh olmayacağını söylemekle beraber “zinâ eden kadınların cezasının hapis ve dille eziyet” olduğunu bildiren Nisâ 15-16. âyetlerinin âhâd bir tarikle gelen “Bekar bekarla zinâ ederse yüz değnek ve bir yıl sürgün, evli evliyle zinâ ederse yüz değnek ve recm”¹²⁸ hadisiyle neshedildiğini belirtmektedir. Hanefîlere göre ümmetin kabul ettiği ve hükmünün uygulanmasında ittifâk edilen haber-i vâhidler artık meşhur ve mütevâtir haber hükmünde olduğundan bunlarla Kur'ân nesh edilebilmektedir.¹²⁹ Aynı şekilde Cessâs'a göre haber-i vâhid olan “Vârise vasiyet yoktur”¹³⁰ hadisini ümmet kabulüyle karşılayıp üzerinde icmâ etmiştir ve böylece bu icmâ ile Kur'ân'ın neshi mümkündür.¹³¹

¹²³ Şâfiî, *er-Risâle*, 66-67.

¹²⁴ Şâfiî, *er-Risâle*, 67.

¹²⁵ Ebû Zehra, *İmam Şâfiî*, 220.

¹²⁶ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/290; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 57.

¹²⁷ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/290; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 59.

¹²⁸ Müslim, “Kitâbü'l-Hudûd”, 12 (No. 4414); Ebû Dâvûd, “Kitâbü'l-Hudûd”, 23 (No. 4415); Tirmizî, “Kitâbü'l-Hudûd”, 8 (No. 1434).

¹²⁹ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/358-359.

¹³⁰ Ebû Dâvûd, “Kitâbü'l-Vasâyâ”, 6 (No. 2870); Tirmizî, “Kitâbü'l-Vasâyâ”, 5 (No. 2120, 2121).

¹³¹ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/360-362; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 123-124.

Cessâs, icmânın hakiki bir nâsih olmadığını ve icmânın ancak neshin varlığını bildiren delillerden biri olduğunu bilhassa vurgulamaktadır.¹³² Nitekim icmâ, Hz. Peygamber'in vefatından sonra sabit olduğundan ve Resûlullah'ın vefatından sonra da nesh gerçekleşmeyeceğinden gerçek anlamda icmâ ile nesihten söz edilemeyeceğini ifade etmektedir.¹³³ Dolayısıyla icmâ ile Kur'ân veya Sünnet neshedilemeyecektir. Ayrıca Cessâs'ın nesh teorisinin temelini "sübutu kat'î bir delil, ancak sübutu kat'î bir delille neshedilebilir" ve "sübutu zannî olan delille sübutu kat'î delil terk edilemez" görüşü üzerine olduğundan¹³⁴ kuvvet bakımından birbirine denk olmayan deliller birbirini neshedemez. İcmâ' da kuvvet bakımından Kur'ân veya Sünnet'in misli veya dengi değildir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Şâfiî ve Cessâs'ın nesh anlayışlarında bazı cüz'î meselelerde birliktelik olmakla birlikte esasta ihtilaf bulunmaktadır. Şâfiî ve Cessâs'ın neshin imkân ve vukuu, icmâ ile Kur'ân ve Sünnet'in neshi, Hz. Peygamberden sonra neshin olamayacağı, nesh kapsamında olan/olmayan hususlar, Kur'ân'la Kur'ân'ın, Sünnet'le Sünnet'in neshi gibi konularda ittifak ettikleri ancak ortaya koydukları anlayış gereği neshin istilâh anlamı, Kur'ân'ın Sünnet'i neshi, Sünnet'in Kur'ân'ı neshi, neshin dayanağı gibi konularda ise ihtilaf ettikleri görülmektedir. Bu ihtilaf, her birinin kullandıkları delillerin ve nesihle ilgili belirledikleri kaidelerin teorik sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Şâfiî ve Cessâs, neshin imkân ve vukuu, Kur'ân'la Kur'ân'ın ve Sünnet'le Sünnet'in neshi konusu ile Hz. Peygamber'in vefatından sonra neshin câiz olamayacağı hususunda teorik açıdan hemfikir oldukları gibi ancak şer'î-amelî hükümlerin nesh kapsamında olduğu konusunda da ittifak halindedirler.

Şâfiî ve Cessâs icmâ'nın şer'î bir hükmü neshedemeyeceği hususunda da mutabıktırlar. Şâfiî açısından icmâ, ikinci mertebede bir delil olup hem hükmün kaynağı bakımından birinci mertebede olan Kur'ân ve sıhhati sabit olan Sünnet ile aynı mertebede değildir hem de bu deliller birbirinin benzeri/misli değildir. Bu sebeple icmâ Kur'ân'ı ve Sünnet'i neshedemez. Cessâs'a göre icmâ Hz. Peygamber'in vefatından sonra oluşan şer'î bir delil olmasından dolayı bir hükmün nâsihi olamaz.

Şâfiî neshi "ref" olarak tanımlarken Cessâs neshi "beyan" olarak tanımlamaktadır. Neshin istilâhî tanımındaki bu ihtilaf neshle ilgili iki farklı görüşün temelini oluşturmaktadır. Her iki fakihin neshi temellendirirken ileri sürdükleri gerekçelerde de farklılık bulunmaktadır. Şâfiî'ye göre neshin temelinde "teysîr" diye

¹³² *وَكَانَ هَذَا دَلِيلًا عَلَى أَنَّ الْحُكْمَ الْآخَرَ مَنْسُوحٌ بِمَا أَجْمَعُوا عَلَيْهِ*. Cessâs, *el-Fusûl*, 2/292.

¹³³ Cessâs, *el-Fusûl*, 2/290-292; Özdemir, *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*, 60-61.

¹³⁴ Cessâs, *el-Fusûl*, 1/168; 2/324.

özetlenebilecek kolaylık sağlama varken Cessâs'a göre "maslahat" ilkesi bulunmaktadır.

Şâfiî ve Cessâs'ın nesh teorilerindeki en temel farklılıklardan biri, Kitab'ın Sünnet'le ve Sünnet'in Kitab'la neshi konusudur. Şâfiî bu iki neshin doğrudan gerçekleşeceğini kabul etmezken Cessâs, Şâfiî'ye karşı çıkararak her iki nesh türünün mümkün olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Bu görüş ayrılığının temelinde kendi oluşturdukları nesh ilkeleri bulunmaktadır.

Kur'ân'ın Sünnet'i neshedebileceği hususunda en azından Şâfiî'den öncesine kadar bir ittifak bulunduğunu belirten Cessâs, Kur'ân'ın Sünnet'i neshedebileceğine dair birçok âyeti delil olarak ortaya koyarak seleften de bu hususta aykırı bir görüş bulunmadığını aktarır. Cessâs, Şâfiî'nin Sünnet, Kitab'ı beyan eder bu nedenle Kur'ân Sünnet'i neshedemez görüşünü de eleştirmektedir.

Şâfiî Kur'ân'ın Sünnet'i doğrudan neshedemeyeceğini ancak Sünnet'in, Kitâb ve Sünnet'le birlikte nesh olabileceğini ifade etmektedir. O böyle bir yaklaşımın Kur'ân-Sünnet arasında gözetilen âdâb açısından daha uygun olacağı görüşündedir. Şâfiî Kur'ân, Sünnet'i neshedeceği zaman önce, Hz. Peygamber tarafından Kur'ân'ın yeni hükmüne uygun bir Sünnet ortaya konur ve böylece Sünnet Sünnet'i neshetmiş sayılır, demektedir.

Cessâs da Sünnet'in Kur'ân-ı neshetmesi bahsinde Sünnet'in vahiy kaynaklı olduğunu dolayısıyla Kur'ân'daki o hükmü değiştiren veya nesh edenin esasında Hz. Peygamber değil Allah olduğunu ifade etmekte ve dolaylı olarak vahyin vahiyle neshedildiğini ortaya koymaktadır. Yani birinin Kur'ân'ın Sünnet'i neshi için kullandığı yöntemi diğeri Sünnet'in Kur'ân'ı neshi için kullandığı söylenebilir. Ayrıca Sünnet'in Kur'ân'ın beyân edicisi olduğu hususu, her iki fâkih tarafından gerekçe gösterilmekte fakat Şâfiî bu gerekçeyi Kur'ân'la Sünnet'in birbirlerini neshine mâni olarak sunarken Cessâs, aynı gerekçeyi Kur'ân'la Sünnet'in birbirini neshine dayanak olarak kullanmaktadır. Kanaatimizce Şâfiî ve Cessâs'ın nesh anlayışlarının karşılaştırılmasında kullandıkları yöntem ve gerekçe açısından bu iki husus dikkate değer noktalardandır.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Abdülbâkî, Muhammed Fuâd, *el-Mu'cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. İstanbul: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1982.
- Apaydın, H. Yunus. "Meşhur", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 04 Nisan <https://islamsiklopedisi.org.tr/meshur>.
- Aslan, Nasi. "Eş'ârî Usulcülerin Nesih Konusunda İmam Şâfiî'ye Yönelttiği Eleştiriler -Râzî ve Âmidî Örneği-". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 36 (Ekim 2020), 1-15.

- Aydın, Hakkı. "Cassâs ve Debûsî'nin Usullerindeki Metodları". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2000), 11-60.
- Bakkal, Ali. "İmam Şâfiî'de Nesh Anlayışı". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/4 (1997), 109-132.
- Basrî, Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ali b. Tayyib. *el-Mu'temed fi usûli'l-fikh*. Nşr. Halil el-Meys. Beyrut: Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1983.
- Beroje, Sahip. "İmam Şâfiî'nin Nesh Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirileri". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2007), 53-82.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *el-Fusûl fi'l-Usûl*. Kuveyt: Vizâratu'l-Evkâfu'l-Küveytiyye, 1994.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad. *es-Sihâh*. Beyrut: Dârü'l-ilm li'l-melâyîn, 1979.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. Neş. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, ts.
- Ebû Hanife, *el-Âlim ve'l-Müteallim*, çev. Mustafa Öz, İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Ebû Zehra, Muhammed. *İmam Şâfiî*, çev. Osman Keskiöglü. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.
- _____ Muhammed. *Usûlü'l-fikh*. b.y.: Dârü'l-fikri'l-Arabî, 1985.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *el-Mustasfâ*, thk. Muhammed Abdüsselâm Abduşşâfi. Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, 1993.
- Gürkan, Menderes. "Zerkeşi, Bedreddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 22 Şubat 2021 <https://islamsiklopedisi.org.tr/zerkesi-bedreddin>.
- _____ "İmam Şâfiî Öncesi Nesih Kavramı ve İmam Şâfiî'nin Deliller Arası Nesih Anlayışı" *Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu* (7-9 Mayıs 2010), 836-856.
- Has, Şükrü Selim. "Klasik Fıkıh Usûlünde Neshin Mahiyeti". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/21 (2006), 543-564.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. b.y.: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem. *Lisânu'l-Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâr Sâdir, 1993.
- İltaş, Davut. "Kur'an Araştırmalarında Önemli Bir Kırılma: Nesih Meselesi". *Modernleşme Protestanlaşma ve Selefleşme: Modern İslâm Düşüncesinde Nassın Araçsallaştırılması*. ed. Murteza Bedir, Necmettin Kızılkaya, Merve Özaykal. 379-430. İstanbul: İsar Yayınları, 2019.
- İmam Mâlik, Mâlik b. Âmir el-Asbahî. *el-Muvatta'*. Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâr ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1985.
- Koca, Ferhat. "Nesih", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 07 Şubat 2021 <https://islamsiklopedisi.org.tr/nesih--seriat#3-fikh>.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. Basım, 2008.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar*, Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Okuyucu, Nail, "Şâfiî'nin kaynak içi Nesih Teorisi ve Şâfiî Fıkıh Geleneğinde Yorumlanış Biçimleri". *İslâm Araştırmaları Dergisi* 43 (2020), 1-44.
- Özdemir, Merve. *Cessâs'ın Nesih Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2010.
- Özdeş, Talip. "Vahiy-Olgü ilişkisi Açısından Neshe Getirilen Yorumlara Eleştirel Bir Yaklaşım". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 14/1 (2001), 39-48.

- Pezdevî, Fahru'l-İslâm Ali b. Muhammed b. Hüseyin. *Kenzü'l-vusûl ilâ ma'rifeti'l-usûl (Keşfü'l-esrâr ile birlikte)*. Beyrut: Dârü'l-kitâbi'l-Arabî, ts.
- Râgıb el-İsfahânî. Ebû'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*, Şam: Dârü'l-kalem, 1991.
- Râzi, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fikh*. Nşr. Taha Câbir Feyyâz el-Alvanî, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1997.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl. *Usûlü's-Serahsî*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî. Beyrut: Dârü'l-mâ'rife, 1973.
- Şâfiî, Muhammed b. İdrîs. *er-Risâle*. çev. Abdulkadir Şener- İbrahim Çalışkan, İstanbul: TDV Yayınları, 1985.
- Şâtıbî, Ebû İshâk, *el-Muvâfâkât fî usûlü's-şerîa*, Mısır: Matbaatü'r-rahmâniyye, 1968.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Serve. *el-Câmiu'l-kebîr; Sünenü't-Tirmizî*. Beyrut: Dârü'l-garbi'l-İslâmî, 1998.
- Tok, Fatih, "Ebû Hanîfe'nin Nesih Anlayışı". *Usul İslâm Araştırmaları* 24 (2015/2), 7-32.
- Zerkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilu'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân*. Kâhire: Dâru ihyâi'l-kütübî'l-Arabiyye, 1947.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh. *el-Bahru'l-muhît*. 8 cilt. b.y. : Darü'l-kütübî, 1994.
- Zeyd, Mustafâ. *en-Nesh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Mısır: Dâru'l-vefâ, 1987.
- Zührî, Muhammed b. Müslim. *en-Nâsîh ve'l-mensûh*. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1998.

Extended Abstract

Comparison of Nesh Methodologies of Imam Shafii and Cessas

The issue of annihilation has been a subject on which wide discussions took place, starting from the periods of Companions and natures, during and after the period of taught in sciences. This study presents the Imam Shafii (d. 204/820), who was the first to preach the subject of "nesh" in an nesh sense and Abu Bakr al-Jessas (d. 370/980), one of the most famous early Hanafi scholars aims to reveal the views of Shafi and Cessas on the nesh in a general framework and to compare the issues they have allied with and disagreed with. The two basic views formed as "ref" and "declaration" on the nesh are compared over the abolition theories of these two fiqh scholars. It is seen that Shafii and Jessas agree on issues such as the possibility and vucû of nesh, grounding of nesh, nesh of the Quran and Sunnah with ijma, Hz. there will be no nesh after the death of the Prophet, issues that are / are not covered by nesh, nesh of the Quran by the Quran and Sunnah by Sunnah. However, there is a controversy in their understanding of abrogation due to the methodology they put forward on issues such as the term meaning of nesh, nesh the Sunnah of the Quran, Sunnah nesh the Quran. This controversy arises as a result of the evidence each used and principles each one has determined regarding nesh. Sometimes it is seen that both the accepting and rejecting an opinion put forward the same justification but reached different conclusions.

It is seen that Shafii and Jessas agree on issues such as the possibility and vucû of nesh, grounding of nesh, nesh of the Quran and Sunnah with ijma, Hz. there will be no nesh

after the death of the Prophet, issues that are / are not covered by nesh, nesh of the Quran by the Quran and Sunnah by Sunnah. This controversy arises as a result of the evidence each used and principles each one has determined regarding nesh.

According to Shafii, there is nesh and she details the existence of nesh in his works by giving examples. Jessas says that those who refuse nesh oppose the Quran and the mutevatir in hadiths, there is also an alliance between predecessor and successor regarding the existence of nesh and he criticizes them for acting against this alliance.

According to Shafii, while the basis of abrogation is “ease” and God’s mercy on human beings according to Jessâs, there is the principle of “maslahat”. Shafii and Jessas agree that only religious-deeds are within the scope of abrogation, not creed or news. In addition, it is clear that both scholars agree on the cancellation of the Quran with the Quran and Sunnah with Sunnah.

One of the most fundamental differences between Shafi and Jessas’s theories of abrogation is the issue of the abolition of the Quran with the Sunnah and the Sunnah with the Qur’an. While Shafii does not accept that these two neshs will occur directly, she tries to prove that both types of nesh are possible by opposing Cessas Shafii. Jessas, who stated that there was an alliance at least until before Shafii regarding the permissibility of the Quran to abolish the Sunnah, reveals many verses of the Quran as evidence that it can abolish the Sunnah and he states from his predecessor that there is no contradictory opinion that the abrogation of the Sunnah of the Quran is permissible.

In the method that Shafi’i stated while explaining that the Quran cannot abrogate the Sunnah directly, it is stated as follows: When the Quran abrogates the Sunnah, a Sunnah is put forward by the Prophet in accordance with the new decree of the Quran and thus the Sunnah is deemed to have abrogated the Sunnah. Jessas also makes the following statements about the Sunnah’s abrogation of the Quran: Since the Prophet received revelation outside the Quran, in the event of abrogation by the Sunnah, it is actually Allah, not the Prophet, who changes or abrogates the decree in the Quran. Therefore, the abolition of the Quran with the Qur’an, more precisely through the revelation of revelation, is in question.

Keywords: Islamic Law, Şâfiî, Cessâs, Nesh, Methodology, Fiqh.